

“Açò és veritat, y'n fas memòria per a l'esdevenidor.” Una introducció a la sintaxi del pronom adverbial *en* en valencià modern (1601-1832)¹

Josep E. Ribera
Universitat de València

1. Introducció

El sistema pronominal clíctic de les llengües romàniques constitueix un camp de la investigació lingüística especialment interessant, atès que els clítics pronominals, pel seu polimorfisme, la sensibilitat a la posició que ocupen respecte a l'amfitrió a què s'adjunten i la varietat dels complements que reprenen, palesen la interacció multifacètica entre la semàntica i la sintaxi oracional, la morfologia i la fonologia. En el conjunt dels clítics pronominals, en català adquireixen una especial rellevància els pronoms adverbials, per tal com distancien la morfosintaxi d'aquesta llengua de la resta de llengües de la península ibèrica i l'acosten al francès, l'occità i l'italià.

La vitalitat i la productivitat funcionals dels clítics adverbials en català antic (Ribera 2018; Ribera en premsa b; Ribera en preparació, §5) contrasta amb la situació del valencià col·loquial contemporani: el pronom *hi* ha quedat reduït als usos inherents lexicalitzats, sobretot en el verb *haver-hi* i de manera defectiva; pel que fa al pronom *en*, durant gairebé tota la segona meitat del segle XX, s'han mantingut ben vius els usos partitius, els únics que restaven, junt amb els inherents (e. g. *anar-se'n*), en valencià contemporani. Tanmateix, durant les últimes dècades del segle, també els partitius (i en menor mesura els inherents) han anat quedat residualitzats fins al punt que gairebé no s'escolten en la llengua espontània de les generacions nascudes durant els 80 (Ribera 2015; Sesé).

En aquest treball ens proposem oferir una introducció a la sintaxi del pronom adverbial *en* en valencià durant el període modern (1601-1832) a partir de les dades que proporciona el *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern* (CIGCMod).² El corpus abasta el període que va del segle XVII al 1832, just abans de la data simbòlica de la publicació de *La pàtria* d'Aribau (1833), que marca l'inici de la Renaixença. Quant a l'exclusió o la inclusió del segle XVI en el català antic o en el català modern, no ens estarem de remarcar que hi ha diversos factors a favor o en contra d'una o l'altra possibilitat. Com apunten Martines & Pérez Saldanya (9), a favor de limitar el període del català antic no més enllà de la fi del segle XV, “es pot adduir el fet que finalitza el període dels grans monuments literaris catalans i el fet que ens endinsem en l'edat moderna.” Amb tot, els textos del segle XVI, sobretot de la primera meitat, continuen manifestant el model literari i administratiu del català del segle XV; de fet, l'anàlisi de la producció textual del XVI palesa que els canvis més rellevants en la sintaxi dels pronoms clítics es produeixen en aquest segle, de manera que el cinc-cents representa el punt d'inflexió entre la llengua antiga i la llengua moderna (Ribera 2018; Ribera en premsa a).

---

¹ Aquest treball s'insereix en el projecte de recerca *Gramàtica, pragmàtica i interacció multimodal* (GRAMPINT, FFI2014-56258-P), finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad del Gobierno de Espanya. Volem agrair els comentaris de dos avaluadors anònims que han contribuït a millorar el treball.

² El procés de constitució del *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern* (CIGCMod) es va iniciar l'any 2013 i es troba ara en fase d'avaluació (Antolí). Com diu explícitament el seu nom, té l'objectiu fonamental de bastir un corpus textual digitalitzat per a l'elaboració de la futura *Gramàtica del Català Modern*.

Per tal d'analitzar un nombre de casos suficient i representatiu sense caure en la desmesura, hem efectuat una acotació prèvia del corpus. L'objectiu fonamental del treball és realitzar una primera aproximació a delimitar el moment històric en què es produeix el punt d'inflexió entre la productivitat funcional de l'adverbial en la llengua antiga i la reducció dràstica als usos partitius i inherents de la llengua contemporània.

Per tal de procedir a l'anàlisi, hem identificat les ocurrències del pronom *en* en els textos escollits de les diferents etapes històriques del català modern. Hem configurat un corpus valencià bàsic, un corpus valencià de control i un corpus diatòpic de control. Les dades que ens han proporcionat aquests corpus han estat quantificades i sotmeses a tractament estadístic. Així mateix, hem quantificat les diferents funcions sintàctiques del pronom *en* en el corpus valencià bàsic i en el corpus valencià de control i hem efectuat una anàlisi qualitativa descriptiva de cada funció.³

Els resultats permeten comprovar que el segle XVII comporta la continuïtat funcional del pronom adverbial *en* respecte al període del català antic, sobretot en relació amb el segle XVI. A la primera meitat del segle XVIII es produeix una reducció quantitativa de les ocurrències del pronom *en* en valencià, que, d'altra banda, no sembla diferir del que ocorre en la resta de dialectes. De fet, des d'un punt de vista qualitatiu, sembla que els canvis més importants, amb la reducció dels usos funcionals de l'adverbial als partitius i als morfemes inherents es produeixen a partir de la primera meitat del XIX.

La resta d'aquest treball s'estructura com segueix. En l'apartat 2 descrivim el corpus que hem seleccionat per al nostre estudi. En l'apartat 3 s'efectua l'anàlisi quantitativa de les dades, amb la comparació estadística del corpus bàsic amb els dos corpus de control. En l'apartat 4 es proporcionen les dades quantitatives de les diferents funcions sintàctiques de l'adverbial *en* en valencià modern i s'analitza descriptivament cadascuna de les funcions identificades. Finalment, en l'apartat 5 s'ofereixen les principals conclusions a què hem arribat.

2. Descripció del corpus

L'objectiu fonamental d'aquest treball és estudiar quantitativament i qualitativa l'estat d'ús del pronom adverbial *en* en valencià modern. D'acord amb aquest objectiu, partint del *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern* (CIGCMod), hem tractat de delimitar el corpus del nostre treball sobre la base de dos criteris inicials generals:

- a) Òbviament, hem de recórrer a textos valencians que abasten el conjunt del territori i continguin un volum suficient de paraules que garanteixi la presència d'ocurrències del pronom adverbial.
- b) Com que tan sols pretenem oferir un tast introductori sobre el tema que pugui proporcionar una aproximació a l'estat d'ús del pronom en la llengua oral espontània del període modern, d'entrada, hem intentat limitar el corpus a una tipologia textual propera a l'oralitat.

De bell antuvi, se'ns han plantejat una sèrie de problemes a l'hora de decidir quins textos havien d'integrar el nostre corpus des del punt de vista tipològic. D'acord amb el criteri força estès entre els experts, les intervencions dels testimonis en processos judicials proporcionen un model de llengua molt pròxim a la llengua oral col·loquial (Riera, 19; Sanchis-Guarner, 170; Miralles, 46; Montoya, 72; Fresquet Fayos, 31-34). Tanmateix, el recurs exclusiu a processos criminals no ens permetia, ni de bon tros,

³ Atès que el CIGCMod no està disponible encara en versió web, a l'hora de cercar els contextos d'aparició del pronom per identificar les diferents funcions sintàctiques, hem tingut en compte també el *Corpus Informatitzat del Valencià* (CIVAL).

cobrir el conjunt del període.

Taula 1. Corpus bàsic

PERÍODE	OBRES	GÈNERE	MOTS
2a meitat s. XVI- 1a meitat s. XVII	Pere Joan Porcar, <i>Coses evengudes en la ciutat y Regne de València. Dietari (1585-1629)</i>	Dietari	286.848
2a meitat s. XVII	Joaquim Aierdi, <i>Notícies de València i son regne (1679)</i>	Dietari	146.143
1a meitat s. XVIII	<i>Les actes capitulars de la Seu de Xàtiva (1705-1748)</i>	Dietari- Juridicoadministratiu	179.557
	<i>Col·loquis taurins (1748)</i>	Literari	2.013
	<i>Sermó del dia de sant Vicent (1749)</i>	Sermó	3.545
	Carles Ros, <i>Paper graciós, discursiu, enfàtic, alusiu y sentenciós, per a desfresar-se de llaurador a les Carnistoltes (1749)</i>	Literari	2.600
	Josep Esplugues, <i>Memòries d'un capellà del segle XVIII (1732-1750)</i>	Dietari	38.692
			226.407
2a meitat s. XVIII	Josep Esplugues, <i>Memòries d'un capellà del segle XVIII (1750-1777)</i>	Dietari	28.224
	<i>Sermó del dia de sant Vicent (1757)</i>	Sermó	1.730
	Leopold Ignasi Planells, <i>Vida del Pare Esteve (1760)</i>	Obres religioses i morals	37.433
	Lluís Galiana, <i>Rondalla de rondalles (1769)</i>	Literari	16.401
			122.480
1a meitat s. XIX	Raimundo Valcedo, <i>Sermons patriòtics (1809)</i>	Sermó	11.200
	<i>La font de Lliria. Un milacre de Sant Vicent Ferrer (1822)</i>	Literari	1.280
	<i>Col·loquis taurins (1831)</i>	Literari	796
			13.276
Total mots			755.154

En aquest sentit, hem optat per centrar el nostre corpus bàsic (vegeu Taula 1) en textos memorialístics (Escartí 1998, 2010), que en el CICCMod s'inclouen sota la denominació de "Textos historiogràfics, epistolaris i dietaris" (Antolí). Aquesta decisió respon a dues raons:⁴

- a) Tot i que alguns d'aquest textos poden tenir una certa elaboració literària, de manera freqüent s'hi percep una certa espontaneïtat col·loquial. Així, sobre el dietari de Pere Joan Porcar, Lozano (25) afirma que és una característica "la mateixa configuració textual del manuscrit, escrit 'tal com raja'." Escartí, en referir-se al lèxic del text de Joaquim Aierdi, remarca que "reflecteix generalment el registre col·loquial" (Aierdi, 145). Finalment, Casanova (1989, 15), en relació amb les *Memòries* del capellà de Montaverner Josep Esplugues, subratlla que "el seu estil i la seua llengua [...] es basa en el parlar col·loquial familiar de la seua època, amb elements propis de la tradició lingüística apresada

⁴ No ens estarem de remarcar que el text del corpus bàsic més extens de la primera meitat del XVIII, *Les actes capitulars de la Seu de Xàtiva*, no sols té un component dietarístic, sinó també juridicoadministratiu. Tanmateix, com destaca Gandia Silvestre (152), a banda d'algunes mostres de prosa tradicional culta, "la major part de les actes capitulars presenten un model de prosa més popular on hi predomina una base de llengua tradicional, sense cultismes ni ornaments retòrics."

en els llibres notarial i eclesiàstics.”

- b) D'entrada, el segle XVII ja ens proporciona dos textos dietarístics ben extensos per tal d'iniciar l'estudi: ens referim a les *Coses evengudes en la ciutat y regne de València*, de Pere Joan Porcar, i les *Notícies de la ciutat de València y son regne*, de Joquim Aierdi. Així doncs, prenent aquests textos com a punt de partida, hem tractat de configurar la resta del nostre corpus adoptant per a la resta del període textos de tipologia semblant. Val a dir, però, que el gènere dietari *stricto sensu* tampoc no ens ha permès cobrir el conjunt del període del valencià modern. Així doncs, hem inclòs textos d'altres gèneres que es poden aproximar a l'oralitat i/o a la col·loquialitat, com ara, sermons i textos literaris de caire col·loquial, com ara els *col·loquis* o la *Rondalla de rondalles*, de Lluís Galiana.

Taula 2. Corpus valencià de control

PERÍODE	OBRES	MOTS
1a meitat s. XVII	<i>Vint processos judicials d'Albalat de la Ribera (1611-1649)</i>	39.500
	Francés Domènec, <i>Carta de poblament de Cocentaina (1612)</i>	14.223
	Joan Hierony Vives, <i>Regoneixença general de la Tinença de Culla (1615)</i>	10.749
	<i>Testimonis sobre l'encorbament del Jesuset del Miracle d'Alcoi (1627)</i>	2.306
	Jaume Bertran, <i>Regoneixença general de la Tinença de Culla (1634)</i>	1.569
	<i>Unes ordenances del càrrec de sots-sagristà (1637)</i>	4.594
	Jaume Llopes, <i>L'ús comercial de la costa marítima d'Oriola (1643)</i>	4.485
	<i>Corts valencianes de 1645</i>	5.303
	Pere Guarch, <i>Rebedor del notari Pere Guarch (1648-1650)</i>	15.271
	<i>Llibre del Mostassaf d'Elx</i>	19.192
		117.192
2a meitat s. XVII	<i>Les ordinacions de la costa marítima del Regne de València (1673)</i>	19.014
	<i>Processos d'Elda i Oriola</i>	46.687
		65.701
1a meitat s. XVIII	<i>Albalat i son siti</i>	87.200
	Vicent Badal i Geroni Badal, <i>Llibre de visures de Benassal 1723</i>	13.376
	Thomàs Molés, <i>Molí més alt (1740-1746-1749-1755)</i>	11.769
		112.345
2a meitat s. XVIII	Lluís Monterde, <i>Molí més alt (1763)</i>	2.857
	<i>Establiments i ordinacions del lloc de la Torre d'en Besora</i>	12.072
		14.928
1a meitat s. XIX	Josep Alcàsser, <i>Llibre de visures de Tirig</i>	17.770
Total mots		327.936

A més del corpus bàsic que acabem de descriure, per tal de verificar si els resultats sobre l'estat d'ús del pronom *en* que se n'obtenen estan estretament vinculats a la

tipologia textual i als gèneres, hem confeïgit també un corpus de control (Taula 2), integrat bàsicament per textos de caire juridicoadministratiu, que mostren un model de llengua generalment menys espontani, més formulaic i més conservador. No obstant això, convé remarcar que hem inclòs també dos reculls de processos: els processos de la primera meitat del segle XVII inclosos en el volum *Vint processos judicials d'Albalat de la Ribera* (Fresquet Fayos) i els processos d'Elda i Oriola de la segona meitat del XVII inclosos en *Variació i desplaçament de llengües a Elda i a Oriola durant l'edat moderna* (Montoya).

Finalment, atès que de bon principi hem observat una davallada important de la freqüència d'ús del pronom *en* ja a la primera meitat del segle XVIII, hem confeïgit un corpus diatòpic de control per a aquest segle, per tal de comprovar si la situació general del pronom en valencià divergeix de la resta de varietats diatòpiques. Hem procurat recórrer fonamentalment a dietaris, però hem inclòs també textos juridicoadministratius i literaris.

Taula 3. Corpus diatòpic de control

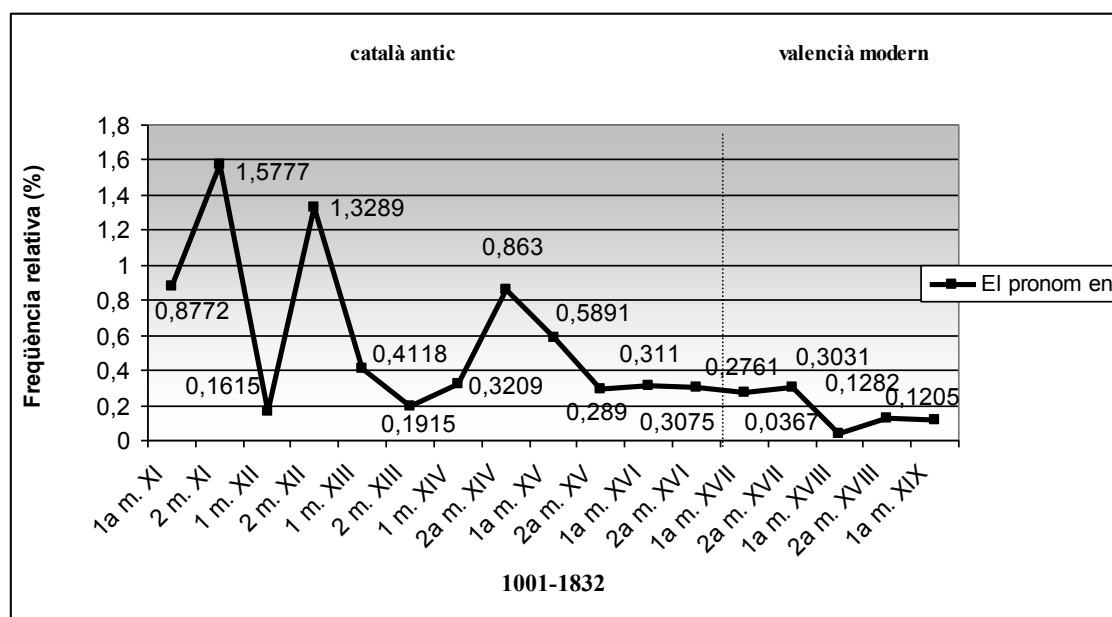
PERÍODE	DIALECTE	OBRES	GÈNERE	MOTS
1a meitat s. XVIII	Nord-occidental	<i>Crònica de la Guerra de Succesió de les terres de Lleida</i>	Historiogràfic	8.516
		<i>Diplomatari de la Vall d'Andorra (1750)</i>	Juridicoadministratiu	20.842
				29.358
	Septentrional	Antoni Ribes, <i>Llengua i noticiari d'un clergue rossellonès (1734)</i>	Dietari	3.518
	Central	Teresa Mir i March, <i>Rahó de l'esperit</i>	Dietari	68.787
	Balear	Tomàs Amorós, <i>Mallorca 1740-1800. Memòries d'un impressor</i>	Dietari	19.135
	Alguerès	<i>El lèxic alguerès de l'agricultura i la ramaderia entre els segles XVII i XVII</i>	Historiogràfic	5.366
2a meitat s. XVIII	Nord-occidental	<i>Diplomatari de la Vall d'Andorra (1799)</i>	Juridicoadministratiu	21.034
	Septentrional	Melchior Bru-Descatllar, <i>L'escenografia de la tragèdia Fructurosa de l'Il·lustríssim Màrtir Sant Frustuós</i>	Literari	5.500
	Central	Baró de Maldà, <i>Calaix de sastre (1769-1791)</i>	Dietari	87.735
	Balear	Joan Ramis i Ramis, <i>Lucrecia</i>	Literari	11.150
	Alguerès	<i>El lèxic alguerès de l'agricultura i la ramaderia entre els segles XVII i XVII</i>	Historiogràfic	35.241

Cal subratllar, però, que el volum escàs de paraules que integren algunes obres ens porta a posar en dubte la representativitat d'aquest corpus diatòpic, sobretot en dialectes

com el septentrional, el balear i l'alguerès. Amb tot, creiem que els resultats poden ser orientatius de les tendències generals en l'ús del pronom *en* que s'observen al segle XVIII. En la Taula 3 es mostren les obres que integren el corpus diatòpic de control.

3. El pronom adverbial *en* en valencià modern (segles XVII-XIX). Anàlisi quantitativa

Les dades quantitatives que proporciona el corpus bàsic indiquen una davallada considerable de la freqüència d'ús del pronom *en* en valencià en el conjunt del període modern (1.481 ocurrences en un conjunt de 755.159 paraules; 0,1974%) respecte al conjunt del català antic (2.199 ocurrences entre 519.699; 0,4231%; vegeu Ribera en premsa c i Ribera en preparació, §5.3). En el gràfic 1 mostrem l'evolució de les freqüències relatives de *en* en català antic i en valencià modern.

Gràfic 1. Evolució del pronom *en* en català antic vs. valencià modern

Malgrat que la davallada per al conjunt dels dos períodes és molt pronunciada, el Gràfic 1 permet comprovar que la freqüència d'ús del pronom *en* no difereix gaire entre els últims estadis del català antic i els primers del període modern: des de la de segona meitat del segle XV, en què es produeix un decreixement important respecte a la primera meitat (es passa del 0,5891% al 0,289%), fins a la segona meitat del XVII (0,3031%) els valors es mantenen més o menys estables.

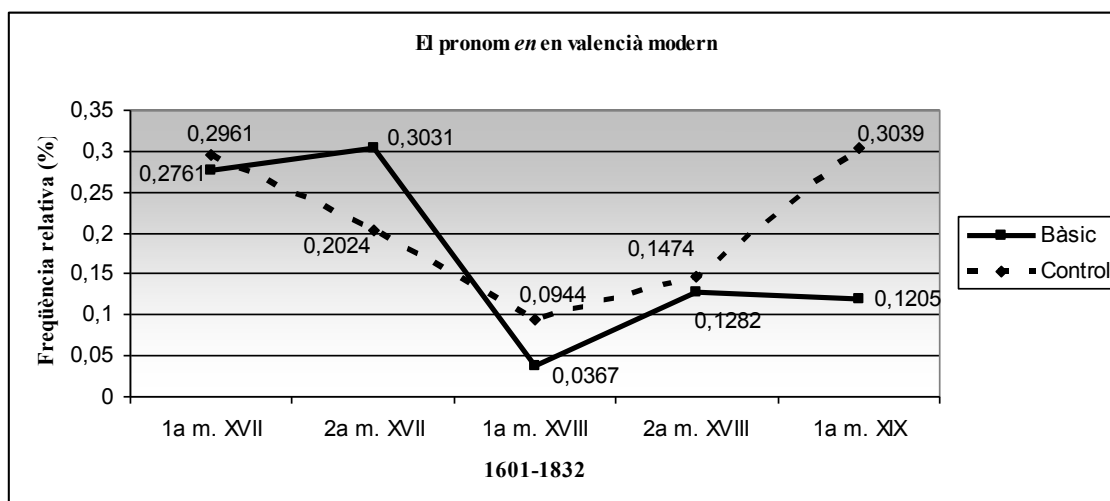
En altres paraules, des d'una perspectiva quantitativa, les freqüències d'ús del pronom adverbial *en* marquen una transició molt atenuada, que s'estén del 1451 al 1700, entre el període antic i el modern. A més, la vitalitat del pronom *en* en valencià del XVII no difereix de la dels últims segles del català antic. Durant la primera meitat del XVIII, però, es produeix una davallada significativa de la freqüència del pronom. Potser es tracta del moment en què s'inicia el canvi lingüístic, amb la restricció dels usos del pronom adverbial en valencià que portarà a la desaparició, ja en el segle XX, de les funcions diferents del partitiu i dels morfemes inherents. Aquesta qüestió, però, ha de ser estudiada amb mota cura des d'una perspectiva qualitativa, abans de treure'n conclusions. Tractem de fer-ho més endavant.

L'evolució de les freqüències d'ús en el nostre corpus bàsic (que, com hem vist, consta fonamentalment de dietaris, sermons i col·loquis, uns gèneres que, en alguns aspectes, s'acosten a l'oralitat col·loquial) resulta temptadora a l'hora d'identificar el canvi que representa el XVIII com un reflex de l'estat d'ús del pronom *en* en la llengua

col·loquial del moment. Tanmateix, la comparació de les dades del corpus bàsic amb les del corpus valencià de control, integrat fonamentalment per textos juridicoadministratius, permet comprovar que les tendències no són gaire diferents. De fet, les dades que mostrem a la Taula 4 i al Gràfic 2 permeten comprovar que l'ús del pronom *en* és més freqüent en les *Notícies de València i son regne*, de Joaquim Aierdi, que no en els textos juridicoadministratius del corpus de control, en què la davallada ja s'observa a la segona meitat del XVII i, encara que menys acusat, mostren un enfonsament de la freqüència de l'adverbial a la primera meitat del XVIII similar a la reflectida pel corpus bàsic.

Taula 4. El pronom *en* en valencià modern

	Bàsic			Control		
	N	%	Mots	N	%	Mots
1a m. XVII	792	0,2761	286.848	347	0,2961	117.192
2a m. XVII	443	0,3031	146.143	133	0,2024	65.701
1a m. XVIII	83	0,0367	226.407	106	0,0944	112.345
2a m. XVIII	157	0,1282	122.480	22	0,1474	14.928
1a m. XIX	16	0,1205	13.276	54	0,3039	17.770
Total	1491	0,1974	755.154	662	0,2019	327.936

Gràfic 2. El pronom *en* en valencià modern

Convé observar també que la recuperació de la freqüència de *en* es manté constant en el cas dels textos juridicoadministratius, amb un augment del 0,1474 a la segona meitat del segle XVIII fins al 0,3039 a la primera meitat del XIX, al *Llibre de visures de Tírig* que supera les freqüències de tot el període. En aquest sentit, cal remarcar que la majoria de textos del corpus bàsic corresponents al XVIII i a la primera meitat del XIX són del valencià central o meridional, mentre que en el cas del corpus de control són de procedència septentrional. No és agosarat pensar, doncs, que les diferències no poden ser atribuïbles *només* al gènere textual i que el pronom manté una major vitalitat en valencià septentrional durant el XVIII i el XIX.

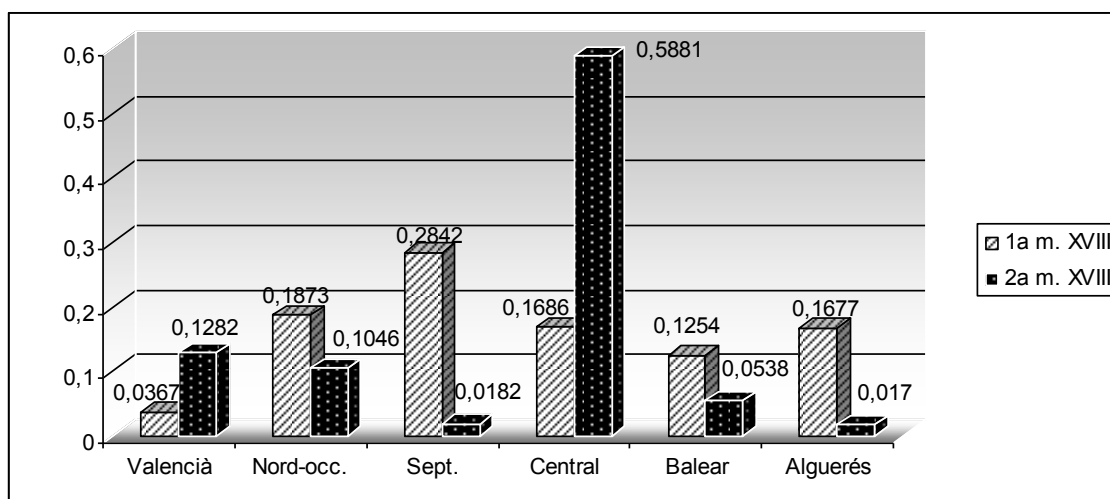
Els resultats del test khi quadrat aplicat a la comparació del corpus valencià bàsic i el corpus de control ($\chi^2 = 173,283 > 34,344$; $gl = 4$; $p < 5 \cdot 10^{-7}$) mostren que la diferència de freqüències entre un corpus i l'altre és significativa. A més, el test de Cramer ($V = 0,282878 \approx 0,3$; $gl = 1$) demostra que la magnitud de l'efecte és

moderada.⁵ Aquests resultats estadístics permeten afirmar que hi ha una associació entre l'evolució de les freqüències del pronom *en* i el gènere textual, oralitzant o juridicoadministratiu. No obstant això, el fet que la V de Cramer tingui un valor moderat apunta que en realitat les diferències atribuïbles al gènere no són tan grans i que hi intervenen altres variables. De fet, el test khi quadrat per comparar el corpus bàsic i el de control durant els períodes de la primera meitat del segle XVIII, la segona meitat del XVIII i la primera meitat del XIX també és significatiu ($\chi^2 = 116,0535$; gl = 2, $p < 5 \cdot 10^{-7}$) i mostra que la magnitud de l'efecte és gran (V de Cramer = 0,514745; gl = 1). Aquesta dada pot donar suport a la idea que els factors diatòpics esmentats més amunt –la major vitalitat de *en* en valencià septentrional durant el XVIII i el XIX– són importants; es tracta, però, d'una qüestió que posposarem per a un estudi futur.

Resulta difícil explicar quines són les causes de l'enfonsament de les freqüències del pronom *en* durant la primera meitat del segle XVIII i la recuperació en la segona meitat. Tot i això, és important remarcar que la davallada de les ocurrences de *en* no és un fet exclusivament valencià. Així, entre la primera i la segona meitat del segle XVIII, les freqüències d'ús de l'adverbial decreixen en tots els dialectes, excepte en valencià (primera meitat: 0,0367%; segona meitat: 0,1282%) i, de manera molt clara, en català central (primera meitat: 0,1686%; segona meitat: 0,5881%), com es mostra a la Taula 5 i el Gràfic 3.

Taula 5. Evolució diatòpica de les freqüències relatives del pronom *en* en el segle XVIII

	1 m. XVIII			2 m. XVIII		
	N	%	Mots	N	%	Mots
Valencià	83	0,0367	226.407	157	0,1282	122.480
Nord-occidental	33	0,1873	29.358	22	0,1046	21.034
Septentrional	10	0,2842	3.518	1	0,0182	5.500
Central	116	0,1686	68.787	516	0,5881	87.735
Balear	24	0,1254	19.135	6	0,0538	11.150
Alguerès	9	0,1677	5.366	6	0,0170	35.241

Gràfic 3. Evolució diatòpica de les freqüències relatives del pronom *en* en el segle XVIII

El Gràfic 3 mostra que, a la primera meitat del XVIII, el valencià presenta la freqüència més baixa del pronom *en* (0,0367%) en el conjunt de les grans àrees

⁵ Quant al test de Cramer, que mesura la magnitud de l'efecte, és a dir, la independència de l'associació de les variables respecte a la grandària de la mostra, Cohen (224-227) considera que, amb 1 grau de llibertat, 0,3 marca un efecte mitjà i 0,5 un de gran.

dialectals. El fet més destacable, però, és, com hem assenyalat, el creixement de les ocurrences de *en* en català central i la tendència també creixent en valencià, enfront de la resta de dialectes.

Tenint en compte aquesta situació, hem aplicat els tests estadístics considerant, d'una banda, el valencià, d'altra banda, el català central i, finalment, hem agrupat les dades de la resta de dialectes. Resumim els resultats esquemàticament:

- a) Quan es compara el valencià, el català central i la resta varietats diatòpiques, el test khi quadrat resulta significatiu ($\chi^2 = 117,4193 > 28,229$; $gl = 2$; $p < 5 \cdot 10^{-7}$), amb un valor de la V de Cramer = 0,344914, que mostra que la magnitud de l'efecte és moderada; és a dir, es comprova la hipòtesi de comportament diferent de les tres mostres dialectals, menys acusada en el cas del valencià i el català central.
- b) Quan s'agrupa el valencià i el català central per comparar-los amb la resta de dialectes, els resultats són semblant ($\chi^2 = 94,62576 > 24,366$; $gl = 1$; $p < 5 \cdot 10^{-7}$; V de Cramer = 0,309632). Aquests resultats reforcen estadísticament les tendències inverses del pronom *en* en valencià i català central, d'una banda, enfront de la resta de dialectes.
- c) La comparació del valencià amb el català central també resulta significativa ($\chi^2 = 26,01088 > 24,366$; $gl = 1$; $p < 5 \cdot 10^{-7}$), però el valor de la V de Cramer (= 0,172711) és petit, probablement per la tendència creixent comuna de les dues mostres.
- d) Si comparem el valencià enfront de la resta de dialectes, excloent-ne el central, obtenim un resultat estadístic força interessant ($\chi^2 = 31,20364 > 24,366$; $gl = 1$; $p < 5 \cdot 10^{-7}$). El valor de la V de Cramer = 0,296475 moderat indica que el comportament de les freqüències de *en* en valencià és diferent del de la resta de dialectes, però no gaire, atès que les diferències de les freqüències són petites.
- e) El mateix resultat s'obté si es compara el valencià agrupat amb la resta de dialectes enfront del català central ($\chi^2 = 79,02884 > 24,366$; $gl = 1$; $p < 5 \cdot 10^{-7}$; V de Cramer = 0,282966). Aquest fet indica el comportament diferent del valencià i la resta de dialectes, amb variacions de les freqüències de *en* més petites que en el cas del català central.
- f) Finalment, la comparació del valencià amb el català central agrupat amb la resta de dialectes ofereix uns resultats poc significatius ($\chi^2 = 7,127107 > 6,6349$; $gl = 1$; $p < 0,01$; V de Cramer = 0,084976), cosa que subratlla de manera més clara el que ja hem mostrat gràficament: en el nostre corpus diatòpic de control l'element de contrast clar pel que fa a la freqüència d'ús del pronom *en* és el català central, i el valencià s'associa quantitativament amb la tendència d'aquest de manera moderada.

Tot seguit, proporcionarem una descripció quantitativa i qualitativa de les funcions sintàctiques del pronom adverbial *en* en valencià modern.

4. Les funcions sintàctiques del pronom adverbial *en* en valencià modern (1601-1832)

La continuïtat que representa el XVII respecte a la freqüència d'ús del pronom adverbial *en* en els darrers estadis del català antic i el canvi que es produeix en la primera meitat del XVIII tenen unes contrapartides lògiques en la diversitat de les funcions sintàctiques de l'adverbial: *a*) partitiu, *b*) complement de règim verbal (CRV), *c*) complement del nom (CN), *d*) morfema inherent i *e*) altres funcions.

En la Taula 6 es poden observar les freqüències absolutes de les diferents funcions sintàctiques del pronom i els percentatges que representen sobre el total d'ocurrències en cada estadi del valencià modern. Quantitativament, les funcions partitives i els morfemes inherents constitueixen els usos més freqüents durant tot el període.

Taula 6. Les funcions sintàctiques del pronom *en* en valencià modern (corpus bàsic)

	1 m. XVII		2 m. XVII		1 m. XVIII		2 m. XVIII		1 m. XIX	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
partitiu	139	17,55	77	17,38	32	38,55	39	24,84	5	31,25
CRV	57	7,20	10	2,26	2	2,41	17	10,83	1	6,25
CN	55	6,94	16	3,61	2	2,41	2	1,27	0	0,00
inherent	504	63,64	330	74,49	45	54,22	97	61,78	10	62,50
altres	37	4,67	10	2,26	2	2,41	2	1,28	0	0,00
Total	792	100	443	100	83	100	157	100	16	100

El partitiu, que ja era habitual en llatí arcaic, constitueix la funció sintàctica majoritària de l'adverbial des dels inicis del català antic. A més, des de la segona meitat del segle XIII, la lexicalització del pronom com a morfema inherent en verbs inacusatius es generalitza, de manera que acaba esdevenint l'ús més freqüent, sovint per sobre el partitiu (Ribera 2015; Ribera en premsa b; Ribera en preparació). Les dades de la Taula 6 mostren la continuïtat d'aquesta situació durant tot el valencià modern.

Quant al complement de règim verbal, segueix la tendència a la baixa que ja s'havia produït al segle XVI (25,8% al segle XV enfront del 13,2% al segle XVI; vegeu Ribera en premsa b): només mostra una freqüència elevada a la segona meitat del XVIII, però l'ús és anecdòtic a la primera meitat del XIX: 1 ocurrència de 16, per bé que en termes percentuals representa el 6,25%. El complement del nom i la resta de funcions, mantenen també uns valors baixos durant tot el període i no n'hem trobat cap ocurrència de la primera meitat del XIX en el nostre corpus bàsic.

Les dades del corpus valencià de control, que mostrem a la Taula 7, confirmen la situació que acabem de descriure pel que fa a les dues funcions majoritàries, però les ocurrències del complement de règim verbal són escasses, mentre que el complement del nom té valors més alts que en el corpus bàsic. La resta de funcions són residuals durant tot el període.⁶

Taula 7. Les funcions sintàctiques del pronom *en* en valencià modern (corpus valencià de control)

	1 m. XVII		2 m. XVII		1 m. XVIII		2 m. XVIII		1 m. XIX	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
partitiu	203	58,50	11	8,27	69	65,09	12	54,55	50	92,59
CRV	4	1,15	2	1,50	0	0,00	4	18,18	0	0,00
CN	16	4,61	13	9,78	22	20,76	0	0,00	0	0,00
inherent	119	34,30	107	80,45	10	9,43	6	27,27	4	7,41
altres	5	1,44	0	0	5	4,72	0	0,00	0	0,00
Total	347	100	133	100	106	100	22	100	54	100

En els apartats següents ens ocupem de l'anàlisi qualitativa de cadascuna de les funcions del pronom adverbial en valencià modern.

⁶ Les dades dels nostres corpus bàsic i de control semblen indicar que la primera meitat del XIX representa el moment en què es produeix la reducció o desaparició de les funcions diferents del partitiu i el morfema inherent en valencià modern. Caldrà, però, analitzar més textos d'aquesta etapa final del període per confirmar aquesta situació.

4.1. Les funcions partitives en valencià modern

La funció partitiva (Badia i Margarit, 196-200; Batlle *et al.*, 238; Todolí 1998, 68-71; Todolí 2002, §6.5.2; Ribera en preparació, §5.3.1) més freqüent durant tot el període és la de complement directe indefinit o quantificat (1).

- (1) a. portà una *reliquia* de dit sant y altra de sent Erasme, y la portaren al portal de Serrans. Y de hallí les portaren ab solemne processó a Predicadors, que si ells *ne* tingueren no feren ara, de novo, lo que han fet (Porcar, *Coses*, 112 [1585-1629])
- b. determinaren que el dijous sigüent, que *en* contarem a 29, tinguera —en dita santa iglésia, en la arcada nova— conclusions (Xàtiva, 143 [1715])
- c. El pare, que ou allò, es tornà a fumar y estigué en un tris de fer-*ne* una (Galiana, *Rondalla*, 202 [1769])
- d. Ya, púes, podeu desengañarse *trahidors* si és que *n'i* ha algú en lo meu auditori (Valcedo, *Sermons*, 229 [1809])

En (1) podem observar diversos exemples de complement directe partitiu del conjunt del període. En (1a) hi ha un cas prototípic de represa partitiva del complement directe indefinit no quantificat. En (1b) es mostra un cas singular, ja que l'antecedent és implícit: qui escriu s'està referint al dia del mes que serà “dijous sigüent” (*contarem 29 dies*). En (1c) l'antecedent també és implícit (*malesa, malifeta, alguna cosa dolenta*) i, en el context de la construcció *fer-ne una*, el pronom s'acosta al valor de morfema inherent. Finalment, en (1d), s'observa la pronominalització del complement directe quantificat del verb *haver-hi*.

A propòsit d'aquest predicat presentacional, convé destacar que tant en el corpus bàsic com en el corpus de control es construeix sempre sense pleonasme pronominal i sense concordança amb el complement directe (2).

- (2) cremaren les *taules* dels tonyners que estaven a la forca. No obstant que dien que *n'i havia algunes* dels llogaters de les cases de la Inquisició (Porcar, *Coses*, 112 [1585-1629])

De fet, s'observen pocs casos de pleonasme pronominal del complement directe partitiu, tant en el corpus bàsic (3a) com en el de control (3b).

- (3) a. perquè ell tractava de governar lliurement, per a lo qual lo senyor rey *ne* demanà *quatre messos* de tems per a fer sa elecció (Aierdi, *Notícies*, 341 [1679])
- b. Y davan, bays de aquella, *en* trobaren *una altra creu* en lo frontonet (Alcàsser, *Tírig*, 162 [1817])

D'alguns casos de pleonasme aparent, se'n pot fer una lectura no pleonàstica, de complement dislocat a l'esquerra (4a) o a la dreta (4b)

- (4) a. y per lo resago de 149 misses, *de les 11 de obligació de cada any*, devén-*ne* sols 6 misses de l'any 1700 fins lo present (Xàtiva, 64 [1713])
- b. Qui ha vist bolar *enteniments?* Y quan *n'hagera d'ells* ab ales (Galiana, *Rondalla*, 183 [1769])

En (4a) el pronom *en* resulta pleonàstic amb el nucli del complement directe *sols 6 misses*; ocorre que, en el complement dislocat a l'esquerra *de les 11 de obligació de cada any*, s'hi ha elidit el nucli *misses*, que òbviament s'hauria d'haver omès també en

el complement directe: sembla com si el pronom estigués reprenent el complement dislocat. En (4b) l'adverbial reprèn l'antecedent *enteniments* de l'oració prèvia, que apareix després com a complement desplaçat a la dreta (*d'ells*).

En aquest sentit, el casos clars de dislocació als marges dret (5a) o esquerre (5b) són freqüents durant tot el període.

- (5) a. al matí féu tornar don Michael Ribelles los canalobres dels *peuhets* que havien donat als capellans per a portar en los siris, y eren de argent. Y ls capellans los tornaren. Y al traure nostre Señor del monument no·n portaven, *de peuhets*, com lo dijous enans los havien portat (Porcar, *Coses*, 152 [1585-1629])
- b. encontraren que *dita caseta n'i à* en lo Comú quinze pams de llarch (Molés, *Molí*, 84 [1740-1755])

Quan el complement directe partitiu és complementat per un adjectiu, aquest s'introdueix més sovint sense la preposició *de* (6a), però també en trobem casos amb la preposició (6b).

- (6) a. Un mercader avia sis anys que li demanava el *àbit* y li'n faria un *nou* (Planells, *Esteve*, 202 [1760])
- b. No em vagen tocant la guitarreta, perquè *en* sé encaixar *de bones* (Galiana, *Rondalla*, 156 [1769])

De fet, un mateix autor, com ara Porcar, recorre tant a la introducció de l'adjectiu sense preposició (7a) com amb preposició (7b).

- (7) a. feren crida los jurats que posarien en certes places de València hòmens experts per a que triasen los *papers* de menuts; perquè *n'i* havia ya *molts roÿns* (Porcar, *Coses*, 112 [1585-1629])
- b. Ver sia que totes estes *mostres de amor* han trobat, tostemps en vosaltres, tan gran aparell y degut lloch en vostres fidelíssims y promptes ànimos per mon servici, que confese haver-me meritat les festes y donat llarga matèria per fer-vós-*ne de maiors* (Porcar, *Coses*, 345 [1585-1629])

La funció de subjecte partitiu, encara que menys freqüent, és ben present durant tot el valencià modern (8).

- (8) a. Començà en estos dies gran mortaldat de pigota en los *gichs*. Y en est any se'n moriren *molts* (Porcar, *Coses*, 269 [1585-1629])
- b. y les bones *notícies* ixiran falses, com hasta ara *n'an* ixit *moltes* (Valcedo, *Sermons*, 234 [1809])
- c. y encara los *amotinats* estaven en sos puestos. Y se *n'anaren* molts quant aquell matí lo governador anà; però sempre, a la desfilada, *en* quedaven *molts* (Aierdi, *Notícies*, 314 [1679])
- d. devén-ne sols 6 *misses* de l'any 1700 fins lo present, *inclusive*. Se li *n'admeteren* 28 que tenia celebrades (Xàtiva, 64 [1713])

En (8) podem observar quatre exemples de subjecte partitiu. En (8a) i (8b) hi ha dues construccions inacusatives. En (8a) pronominalitza el subjecte del verb de canvi d'estat *morir-se*; en (8b) el d'un verb intransitiu de moviment resultatiu (*eixir*). Al seu torn, en (8c) es mostra la pronominalització partitiva del subjecte del predicat esdevenimental *quedar*. Finalment, en (8d) hi ha una construcció passiva pronominal.

El subjecte partitiu també apareix en algun cas de dislocació a l'esquerra (9).

(9) a. De modo que dels trenta-y-sis *cosos* sols *ne* quedaren *vint-y-quatre* (Aierdi, *Notícies*, 183 [1679])

b. tot siga per amor de Déu; *pa y trocets* no *en* falten, que digam (Galiana, *Rondalla*, 156 [1769])

En (9a) es presenta desplaçat al marge oracional esquerre, introduït per la preposició partitiva *de*, l'adjunt que inclou el nucli del subjecte pronominalitzat. En (9b) el subjecte també apareix dislocat a l'esquerra, però sense la preposició partitiva *de*.

Finalment, convé destacar que la pronominalització partitiva de l'atribut dels verbs copulatius purs, bastant freqüent en català antic (Ribera en preparació), no presenta ocurrences ni en el corpus bàsic ni el corpus de control que hem seleccionat.

4.2. El complement de règim verbal en valencià modern

El pronom *en* es vincula, ja des dels orígens etimològics en l'adverbi demostratiu llatí *INDE*, a qualsevol complement introduït per la preposició *de* (Badia i Margarit, 191-196; Todolí 1998, 71-73; Todolí 2002, §6.5.6.2; Ribera en preparació, §5.3). Així, una de les funcions quantitativament i qualitativa més rellevants de *en* en català antic és la d'argument oblic de verbs que seleccionen la preposició *de* (Ribera en preparació, §5.3.2). Com hem vist, aquesta funció manté plena vitalitat en valencià modern, almenys fins a la segona meitat del segle XVIII (10).

(10) a. *Y per ço lo señor duch no dexa la costum de no pagar lo que deu, ni [li] à profitat ser virey de Serdenya; ahon féu, segons dien, grans saques y aprofitar se·n. Y aquí Déu que perdone* (Porcar, *Coses*, 615 [1585-1629])

b. a mosén Saragosà, vicari de Meliana [...] *el senyor arquebisbe li havia llevat la llisència de dir missa [...]* com los de l'Oratori el valien, donaren escotadura a la matèria, dient que estava fora de si y enachenat. Y així no se'n parlà (Aierdi, *Notícies*, 226 [1679])

c. *Estava la gent molt aparellada si el francès venia a eixir en campanya; ell se'n guarda prou, encara que jarra* (Planells, *Esteve*, 127 [1760])

En (10) es mostren tres exemples de complement de règim prototípic (Cuenca; Ginebra & Rull), l'argument oblic inanimat que representa el TEMA dels verbs *aprofitar-se* (10a), *parlar* (10b) i *guardar-se* (10c).

El corpus també ofereix algun exemple de complement de règim animat, tot i que discutible (11)

(11) *Y és certíssim que si no y haguera tants doctors en la terra no y cabera la gent en ella, que·s desdichat lo que cau en ses mans, que pochs ne escapen que a pures sangries no·l degollen* (Porcar, *Coses*, 615 [1585-1629])

En (11) el pronom *en* es pot relacionar amb l'antecedent *doctors* ("pochs escapen dels doctors") o amb la clàusula *lo que cau en ses mans* ("pochs escapen de caure en ses mans").

Tal com explica Ribera (en premsa b: §4.2), aquesta funció resulta de “la transposició metafòrica de la idea d’origen del domini locatiu al domini abstracte nocional.” De fet, el complement de règim amb valor locatiu, que representa l’ús original de l’adverbi *inde* (Badia i Margarit, 191-192; Batlle *et al.*, 237), mostra encara alguns exemples en valencià modern, tot i que les ocurrencies són escasses, tant en el corpus bàsic com en el de control (12).

(12) a. Poro esperen-se vostés, que ya estic en lo formatge atra vegada. Ara sí: gràcies a Deu que *n’ham eixit* (Galiana, *Rondalla*, [1769])

b. Los cavalls del virey, ab gran presa los *ne tragueren de la cavallerisa* (Porcar, *Coses*, 615 [1585-1629])

c. enmig *de un bancal* ne posaren una fita nova. Y trobaren que la viuda Sent Marty *ne havia arrencada* una fita (Bertrán, *Culla*, 122 [1634])

En (12) s’observen tres exemples de complement de règim verbal amb valor locatiu. L’exemple (12a) és un cas prototípic de complement locatiu d’origen d’un verb intransitiu de moviment (*eixir*). En canvi, en (12b), amb el verb *traure*, i (12c), amb *arrencar*, tenim predicats ditransitius que regeixen un complement directe TEMA i un complement de règim ablatiu.

Ribera (en premsa b) s’ha ocupat de descriure estadísticament l’evolució dels usos semàntics de l’adverbial *en* en català antic. Aquest treball demostra que els usos locatius van arribar al català preliterari amb una certa vitalitat, però disminueixen al segle XIII, de manera paral·lela a la lexicalització del pronom com a morfema inherent en verbs inacusatius de moviment resultatius, com *anar-se’n*, *eixir-se’n*... Al final del període del català antic, al segle XVI, els usos locatius són completament residuals, una situació que observem que es perllonga en valencià modern fins a la segona meitat del segle XVIII. De fet, en el nostre corpus, només en trobem ocurrencies d’uns pocs verbs: *eixir*, *arrencar*, *traure* i *portar-se / emportar-se*.

Aquest darrer verb mereix un tractament a banda, ja que no és fàcil decidir quan el pronom representa un complement de règim verbal ablatiu (13a) i (13b), i quan es tracta d’un morfema inherent (13c).

(13) a. y que volia Déu desbaratar el fer-se *aquella obra*, pués la forsa de aquell aire els arrebatà en un instant, y se’n emportà de repent tots los muntons de la Pedra (Esplugues, *Memòries*, 70 [1732-1750])

b. y lo demás, una part, a la Villa y el altra, al que serà preferit en *la mallada* [...] Y que qualquier vehí tinga acció de portar-se’n lo fem *de dites mallades* sens incurrir en pena alguna (*Besora*, 208 [1770])

c. ha vista de tots, veren pasar, dos llegües dins de la mar, dos vexells, la hu de moros, que havia cativat a l’altre y se’l *ne* portava a vel·les esteses (Porcar, *Coses*, 757 [1585-1629])

En (13a) i (13b) el pronom *en* del verb *emportar-se / portar-se* pot referir-se de manera coherent a dos sintagmes locatius previs que indiquen l’origen del moviment: *aquella obra* en (13a) i *la mallada* en (13b), que es repeteix després com a pleonasme o com a dislocació a la dreta (*de dites mallades*). En (13c), en canvi, no hi ha cap sintagma locatiu a l’abast del pronom adverbial, que està completament morfologitzat. D’acord amb la interpretació que hem fet de (13a) i (13b), es tractaria de casos de complement de règim ablatiu, més probable en (13a), atès que el verb ja porta prefixat

el pronom com a morfema inherent: si no l'interpretem com a complement de règim, l'altre pronom hauria de ser una reduplicació del morfema inherent, cosa que tampoc no es pot descartar. No ens estarem de dir que, malgrat la coherència de la lectura referencial, aquest verb apareix majoritàriament amb l'adverbial lexicalitzat almenys des de Lull.

A més del locatiu ablatiu, el corpus també mostra alguns exemples de pronominalització de l'argument de CAUSA seleccionat pel verb (14).

(14) a. *Y diuhen que importunaren molt al señor virey per a que-ls dexàs anar los augasils, y a cascú quatre reals, per lo treball, cosa molt excusada. Y que se n'escandalizaren en València que [...] fesen-ne tan sentiment* (Porcar, *Coses*, 520, [1585-1629])

b. *Este pues arriba a la nit a sa casa y va desalbardant-los; pasa'ls la mà per lo llom y ells, com estan suats, se'n folguen molt* (Planells, *Esteve*, 232 [1760])

En (14) els complements de règim dels verbs *escandalitzar-se* (a) i *folgar-se* (= "Divertir-se, prendre gust; entretenir-se plaentment", DCVB v, 946) (b) admeten lectures més o menys clares de CAUSA de l'acció verbal. Aquesta interpretació és molt més evident en el cas de (14b), ja que en (14a) es podria interpretar també com a TEMA. En qualsevol cas, la pronominalització del complement de règim verbal de tipus causal en valencià modern dista molt de la freqüència amb què que es troba en català antic (Batlle *et al.*, 563; Ribera en preparació, §5.3.2) i s'acosta més aviat als usos de la llengua contemporània, en què no es pronominalitza un complement causal *stricto sensu*. En la Taula 8, proporcionem els verbs identificats en el nostre corpus que seleccionen un complement de règim pronominalitzat amb *en*.

Taula 8. Verbs amb CRV (de)

admirar-se	emportar-se / portar-se
adonar-se	escandalitzar-se
alegrar-se	escapar
apartar-se	espantar-se
apel·lar-se	estar-se
aprofitar-se	excusar-se
arrencar	eximir-se
assegurar-se	folgar-se
avenir	guardar-se
burlar-se	parlar
cansar-se	queixar-se
descuidar-se	recordar-se
desdir-se	reintegrar-se
desenganyar-se	sentir-se
despedir-se	servir-se
eixir	

Per descomptat, en les construccions de complement de règim verbal, també trobem casos de pleonasma (15a) i dislocacions al marge esquerre (15b) o dret (15c).

(15) a. *a ella i a totes les demás lo qu'els importa és tindre un home al sa i al pla i que no se n'adone de si li roda o no el sombrero* (Galana, *Rondalla*, 216 [1769])

b. *Y que posant damunt del dit gich unes relíquies del dit venerable Simó resuscità. Y de açò se'n féu gran alegria en la Cort* (Porcar, *Coses*, 343 [1585-1629])

c. avia prop de la posada una gica muda de naiximent. Suplicaren-li al siervo de Déu li diguera els sancts evangelis y, acabant, se acabà la mudeç [...] *Corregué la nova y la alabança de Déu* [...] Li parlaven del cas a pare Pere y com sabia que la gica no se'n cansava, *de alabar-lo* [...] (Planells, *Esteve*, 160 [1760])

4.3. El complement del nom

La major part de les ocurrencies de la funció de complement del nom (Todolí 2002, §6.5.3; Todolí 2006; Ribera en preparació: §5.3.4) tenen lloc en el context d'una sèrie de frases verbals formades per un verb lleuger (Rosselló, 1880), com ara *dar*, *dir*, *donar*, *fer*, *haver* o *tenir* i un sintagma nominal no referencial, que constitueixen expressions més o menys idiomàtiques (16).

(16) a. *Este mosén Senent se'n vingué a València* y, no obstant que estava molt amagat, sempre el virrey *ne tingué notícia* y procurà per alguns medis de alguns cavallers que se'n anàs a Itàlia y buidàs lo reyne (Aierdi, *Notícies*, 437 [1679])

b. En cas que los atalladors no troben la centinela, passarà un cavall a Benisa a *dar-ne rahó* als jurats (Ordinacions, 179 [1673])

En (16a) el pronom *en* funciona com a complement del nom *notícia* en la frase verbal *tenir notícia* (“el virrey tingué notícia *que mossén Senent era a València*”). En (16b) és el complement del nom *raó* de la frase verbal *dar raó* (“dar rahó als jurats *que los atalladors no troben centinela*”).

Considerant el grau de fixació d'aquestes locucions verbals, també es podria proposar d'analitzar aquests pronoms com a complements de règim seleccionats pel conjunt de la frase verbal. Aquesta interpretació és potser més clara en frases com *fer cas* (17a), *fer relació* (17b) o *fer befa* (17c), que es comporten com a autèntiques construccions verbals.

(17) a. Y fonch lo cas que, tems avans, *la ciutat féu manament a [...] de que visqués y abitàs en València*, ahon no el traurien de la insaculació, el qual no *en féu cas* (Aierdi, *Notícies*, 363 [1679])

b. era *dita parada* en lo dia 15 de juliol, *ne feu relació* en poder de l'escrivà (*Siti*, 85 [1700])

c. Sento, *que ou “egem”* (¡cap sagranat!), com era home de pèl en pit, que per això corria tant en Pere el Guapo, retrucà mofant-se i *fent-ne befa*: “No hi ha que fer egem, que ya té amo este Belem” (Galiana, *Rondalla*, 208 [1769])

En (17a) la interpretació és “no feu cas *de la ciutat / del manament de la ciutat*. En (17b), “féu relació *de dita parada*. En (17c), “fent befa *d'haver oït egem*” o “*d'en Pere el Guapo*.” És clar que en aquests casos es pot interpretar que el pronom funciona com a complement del nom que, al seu torn, es pot considerar el complement directe del verb lleuger; tanmateix, el grau de fixació o gramaticalització d'aquestes frases verbals fa possible la interpretació de complement de règim (Ribera en preparació: §5.3.2). En aquest sentit, *fer cas* i *fer relació* constitueixen mecanismes únics de la llengua per expressar aquests activitats; *fer befa* és equivalent al verb *befar-se (de)*.

En altres casos, la construcció conté un verb que posseeix més contingut semàntic, però la fixació de la frase verbal és igualment evident.

(18) a. Ý volent saber de quina perçona era lo cadàver, los sircunstants que l'acompanyaven li dixeren que era la perçona de Joseph Gonzales, llaurador de dita vila, *de tot lo qual se'n rebé acte* (*Albalat*, 136 [1611-1649])

b. Conegueren que *este* tenia perturbada la cobransa del dret de talles y tan ofuscada que no se'n *trauria tresllat* (Esplugues, *Memòries*, 125 [1732-1750])

En (18a) s'observa la frase verbal *rebre acte* (o *acta*), característica del llenguatge administratiu; notem, a més, que l'adverbial és pleonàstic amb el relatiu. En (18b) hi ha la locució *traure tresllat* (= *trobar el sentit*). En la Taula 9 oferim la relació de les construccions verbals que hem identificat en el nostre corpus i que incorporen un complement del nom (o complement de règim verbal).

Taula 9. Frases verbals amb CN (o CRV)

dar raó	haver-hi ban/esmena
donar avís	haver-hi dret
donar còpia	haver-hi fretura
donar raó	haver-hi memòria
fer alegria	haver-hi necessitat
fer befa	haver-hi notícia
donar notícia	haver-hi part
fer cas	haver-hi rastre
fer cessió	prendre sentiment
fer commemoració	rebre acte
fer gràcia	rebre informació
fer memòria	tenir avís
fer menció	tenir culpa
fer mercè	tenir indicis
fer nòmina	tenir notícia
fer nova	tenir provisions

En altres casos, s'observen complements del nom clars, però el valor quantificador que adquireixen en el context d'ús els substantius de què depenen activa els límits difusos amb el complement directe partitiu.

(19) a. però la ciutat, per a posar-los fre, posà un molt gran muntó de *forment* per son conte a sis lliures y micha, per lo qual los llauradors casi no *en venien gra* (Aierdi, *Notícies*, 309 [1679])

b. mosén Faustino Nàxera [...] es llevà de taula y se'n baixà baix, ahon tenia una charra de *aigua* reposada, y se'n begué *una sitra* (Aierdi, *Notícies*, 279 [1679])

En (19a) l'adverbial reprèn *forment* com a complement de *gra* (“casi no venien *gra de forment*”); observem que aquest ús de *gra* és molt semblant al valor quantificador que es fa de *gens*, *gota*, *mica*: “casi no en venien *gra / gens / (ni) gota / ni una mica*.” En (19b) es tracta del complement de *sitra* (“Recipient de metall, amb mànec llarg vertical, que serveix per a treure aigua de la gerra o alfàbia”, DCVB IX, 937), que pel seu significat denota també la quantitat d'aigua que es begué de la gerra mossèn Faustino Nàxera.

Així mateix, hem identificat també uns pocs casos en què la lectura de complement del nom és unívoca.

(20) a. Y confia's que altre semblant ad *aquest nostre Señor* mostrarà sa poderosa mà y se'n veurà consemblant *exemplar*, sinó serà mayor (Porcar, *Coses*, 354 [1585-1629])

b. *lo primer marit que aquella tingué era germà del dit comte, del qual ne tenia un fill* (Porcar, *Coses*, 415 [1585-1629])

c. *y que tornarien les escopetes que llevà el justícia criminal eo els ministres seus en Alfafar a uns canonches y cappellans de Xàtiva, per los quals se formà la contenció [...] Y tota la culpa en tingué el senyor arquebisbe, per haver format tal contenció, si no per tornar les escopetes ab sensures* (Aierdi, *Notícies*, 265 [1679])

d. *y del cumpliment de dita estimatió se n'haia de fermar un debitori ab responsió de interés* (Domènech, *Cocentina*, 30 [1612])

En (20) hi ha quatre casos indiscutibles de complement del nom. En (20a) el pronom reprèn l'antecedent *aquest nostre señor* com a complement del nom *exemplar*. En (20b) l'adverbial és pleonàstic amb el relatiu i representa *lo primer marit que aquella tingué*, que funciona com a complement de *un fill*. En (20c) recupera tot l'esdeveniment que es narra en el fragment previ com a complement de *culpa* ("la culpa d'aquest fet"); observem que la dislocació a l'esquerra del complement directe *tota la culpa* provoca que la pronominalització del complement del nom sigui una mica estranya, si més no. Finalment, en (20d) es reprèn el complement del nom *debitori*, desplaçat al marge esquerre (*del cumpliment de dita estimatió*). Observem que en tots els casos hi ha substantius que subcategoritzen un complement del nom argumental, TEMA en el cas de *exemplar*, *culpa* i *debitori*; l'argument relacional en el cas de *fill*. D'altra banda, *exemplar*, *culpa* i *fill* són noms no predicatius, mentre que *debitori* és un nom predicatiu deverbal (Badia); en aquest darrer cas, a més, hi ha la col·locació *fermar un debitori* i, doncs, l'exemple és molt pròxim al de les locucions verbals discutides més amunt.

4.4. El valor inherent lexicalitzat

El valor inherent més general consisteix en la morfologització del punt de partença o origen del moviment en verbs intransitius, com *anar-se'n*, *eixir-se'n*, *pujar-se'n*, *tornar-se'n*... (Badia i Margarit, 200-202; Todolí 1998, 94; Todolí 2002, §6.5.10.3), que arrenca amb força a la segona meitat del segle XIII (Ribera en premsa b; Ribera en preparació: §5.3.6).

(21) Que el mestre de capella no *se'n vaja* fora sans licència del cabiscol (*Xàtiva*, 253 [1719])

Entre els nombrosos verbs de moviment resultatius que porten el pronom adverbial lexicalitzat, convé destacar *partir-se'n* i *fugir-se'n*, que ja eren freqüents en català antic, però no han tingut continuïtat en la llengua contemporània, i *passar-se'n* amb el significat de *anar-se'n* també en català antic.

(22) a. Y estigueren estes quatre banderes en València des del mes de agost, any pasat, fins al present dia que *se'n partiren* (Porcar, *Coses*, 799 [1585-1629])

b. hasta que conegudes les segues guilopades, *se'n té* que *fuchir* a França (Valcedo, *Sermons*, 232 [1809])

c. Y així com hoí Timotheo Ferrer que era Grisógono Almella el que estava allí, sans parlar paraula, prengué la roba que se havia despullat y *se'n pasà* a sa casa (Aierdi, *Notícies*, 266 [1679])

A més, hem identificat algunes valors inherents singulars (23).

(23) a. Y anant y venint per València lo dia de sent Valero, se n'yxqué de casa son pare en avent dinat y jamay *se n'à sabut* de aquell. (Porcar, *Coses*, 889 [1585-1629])

b. l'amor que-t tinch s'ha fet tan gran que *se'n passa* ya de ralla (Galiana, *Rondalla*, 205 [1769])

c. ell que s'ou passar els jojos toch no·n toch de la mollera (Galiana, *Rondalla*, 210 [1769])

En (23a) el verb *saber-se'n*, en un context negatiu, adquireix el significat de *descobrir, tenir coneixement d'alguna cosa*, probablement a partir de la lexicalització del pronom partitiu de construccions com *no se sap res d'ell*, que pronominalitza com a *no se'n sap d'ell*. En (23b) *passar-se'n* significa *excedir-se, extralimitar-se*, en el context de la locució *passar-se'n de la ratlla*. En (23c) sembla que en *no tocar-ne de la mollera* el verb (*no*) *tocar-ne* adoptà el significat de *perdre el seny, embogir*.

No ens estarem d'acabar aquest apartat sense tornar a referir-nos, d'una banda, al cas de *emportar-se'n / portar-se'n*, ja analitzat en §4.2, o *recordar-se'n*, en què sovint el pronom és inherent, exemples (24a) i (24c), i no un complement de règim, exemples (24b) i (24d)

(24) a. Y el tragueren ab manteu y sotana y sombrero. Y don Basílio de Castellví, govenador de València y virrey entonces, *se'l ne enportà* a sa casa, perquè era tio de sa muller (Aierdi, *Notícies*, 325 [1679])

b. En efecte, fa saquechar y destruir a *Roma*, en especial les Yglésies, se n'emportà al Vicari o cab visible de la nostra Yglésia, y pres en Fransa en un castell li llevà la vida (Valcedo, *Sermons*, 231,[1809])

c. Ara pues, així com Pep de Quelo oixqué açò *se'n recordà* d'allò que solen dir (Galiana, *Rondalla*, 208 [1769])

d. saltà el pare que, ara que me'n recorde, *es dia Pere el Gros* (Galiana, *Rondalla*, 199 [1769])

En (24a) i (24c), els verbs *emportar-se'n* i *recordar-se'n*, respectivament, duen el pronom adverbial lexicalitzat com a morfema inherent. De fet, en (24a) s'observa la reduplicació del pronom, que ja apareix prefixat a l'arrel verbal (*em-portar*). En (24c), es comprova que el procés de lexicalització en el verb *recordar-se'n* es produeix a partir del pleonasma amb el complement de règim verbal (*d'allò que solen dir*); el pas següent serà la prefixació, com ocorre en la llengua actual (*en-recordar-se*). En canvi, en (24b) i en (24d), l'adverbial manté la funció de represa pronominal: “s'emportà *de Roma* al Vicari” i “ara que em recorde *que es dia Pere el Gros*”, respectivament.

4.5. Altres funcions

Entre les altres funcions sintàctiques del pronom *en* identificades en el nostre corpus valencià, bàsic o de control, destaca la funció d'adjunt (Ribera en preparació, §5.3.3) (25).

(25) a. deixaren la terra pobra de forment, de tal manera que dit dia ya anava a catorse lliures. Y *de esta vellaqueria* no se n'ha fet ni se'n fa res (Aierdi, *Notícies*, 383 [1679])

b. Pendre oli de alacrans y oli de ruda, de cada cosa una onsa; greix de ànet, miga onsa, y una poca de sera blanca y mesclar-o. Y, calentet, untar-se'n la part de la yllada (Porcar, *Coses*, 460 [1585-1629])

c. que, *sobre correguda de toros*, la iglésia en vol saber alguna cosa (*Xàtiva*, 427, 1725)

d. vingué nova com *lo reverendísim señor don Pedro de Castro, bisbe de Segovia, elet archebisbe de València, morí divendres, a 28 de octubre dit any, de que se'n prengué grandíssim disgust* (Porcar, *Coses*, 235 [1585-1629])

En (25) es poden observar diferents tipus d'adjunts representats pel pronom *en*. En (25a) es tracta d'un adjunt del verb *fer-se*, amb dislocació al marge esquerre, que indica l'assumpte o la situació sobre la qual es pot incidir per canviar-la; en aquest cas, Aierdi es queixa que no s'ha posat remei ("no se n'ha fet ni se'n fa res) a *esta vellaqueria* ("deixaren la terra pobra de forment"). L'adjunt de (25b) indica la matèria amb què un pot *untar-se*. En (25c) el pronom *en* reprèn un tipus singular d'adjunt, normalment dislocat a l'esquerra (*sobre correguda de toros*), del verb *saber* i altres predicats d'activitat lingüística i cognitiva (*dir, fer, escriure, llegir, oir*); l'adjunt representat pel pronom reprèn com a marc epistèmic l'assumpte de què el subjecte EXPERIMENTADOR (*la iglésia*) vol saber *alguna cosa* (TEMA); remarquem que la pronominalització amb *en* es realitza malgrat que la preposició és *sobre*.⁷ En (25d) l'adjunt expressa la causa per la qual *es prengué grandíssim disgust*: la mort del bisbe de Segòvia; observem que l'adverbial és pleonàstic amb el relatiu.

També hem identificat alguns exemples de complement de l'atribut o del predicatiu (Ribera en preparació, §5.3.5) (26).

(26) a. quant o sabé, la retirà a un convent, y que *si havia eixit*, ell *ne era causa* (Aierdi, *Notícies*, 299 [1679])

b. Y és en tanta manera *sa luxúria y desonestadat* que passant alguns per sa casa y no entrant los crida [...] Y té notícia ell, dit testimoni, que lo dit son marit *ne és sabedor* y ó consent (*Albalat*, 127 [1611-1649])

c. així o concepturen quans saberen lo antecedent y veren el sucés de este dia, coneixent *el ànimo y lliberalitat de este prelat caritatiu*. Este per sert fonch gran mal Deu que se'n tinga *per content* (*Esplugues, Memòries*, 109 [1732-1750])

En (26a) i en (26b) el pronom representa el complement de l'atribut: "ell era causa que hagués eixit del convent" i "lo dit son marit és sabedor de sa luxúria y desonestadat." En (26c) es tracta del complement d'un adjectiu amb funció de predicatiu: "Deu que es tinga per content del ànimo y lliberalitat de este prelat caritatiu."

Hem observat un altre cas singular, que també es produeix de manera esporàdica en català antic: la pronominalització del verb predicatiu d'una perífrasi verbal.

(27) Diumenge, a 4 de febrer 1618, *predicà* en la Seu frare Garcia, de Sent Agostí. Y per ser a tan llarch li tocaren lo rogle, y encara no se'n dexava (Porcar, *Coses*, 477 [1585-1629])

⁷ Aquesta mena d'adjunts es habitual també en verbs d'opinió com *creure, parèixer, parer, semblar* i *sentir* (Ramos; Ribera en preparació, §5.3.3). Es tracta d'un ús molt proper al valor inherent en què el clític no està completament lexicalitzat amb el verb i manté la funció de represa anafòrica (Todolí 2002, 1425).

En (27) el pronom representa la predicació (*predicar*) de la perífrasi verbal *deixar de*. És tracta d'un exemple extrem de fins a quin punt s'associa el pronom *en* a la preposició *de*.

Finalment, mostrarem alguns exemples en què el pronom és expletiu o potser hi ha la confusió de l'adverbial *en* per l'adverbial *hi* (Badia i Margarit, 202-203; Batlle *et al.*, 238, 564).

(28) a. Per ço que no gustava que dit racional *ne* fos dos anys arreu (Porcar, *Coses*, 734 [1585-1629])

b. Diu David: “Yo *en* dormí, mes prest resucití, perquè el Senyor em recibí” (Planells, *Esteve*, 167 [1760])

c. Y divendres, a 5 de nohembre 1627, se *n'*anticipà a anar hallà la sua muller, gendre y filla (Porcar, *Coses*, 932 [1585-1629])

d. Y que *n'*entren tots los que'n voldran portar fora de la contribució y de altres parts (Porcar, *Coses*, 299 [1585-1629])

En (28a) i en (28b) el pronom és clarament expletiu; en (28a) pot estar motivat per context quantificat de l'atribut i, doncs, intentaria reproduir la idea de partitiu; en (28b), però, no s'observa cap motivació per a l'ús de l'adverbial. En (28c) i en (28d) sembla que s'hauria d'haver usat el pronom *hi*: “s'*hi* anticipà, a anar hallà...” i “que *hi* entren...”, respectivament.⁸

5. Conclusions

Les dades quantitatives generals del corpus bàsic del nostre estudi mostren una davallada considerable de la freqüència d'ús del pronom *en* en valencià en el conjunt del període modern (1.481 ocurrences en un conjunt de 755.159 paraules; 0,1974%) en relació amb el català antic (2.199 ocurrences entre 519.699; 0,4231%). Tanmateix, l'evolució diacrònica per períodes de 50 anys permet comprovar que la freqüència d'ús del pronom *en* no difereix gaire entre els últims estadis del català antic i els primers del valencià modern: des de la de segona meitat del segle XV, en què es produeix un decreixement important de la freqüència de *en* respecte a la primera meitat del segle (es passa del 0,5891% al 0,289%), fins a la segona meitat del XVII (0,3031%) els valors es mantenen més o menys estables.

Així doncs, les freqüències d'ús del pronom adverbial *en* marquen una transició molt atenuada, del 1451 al 1700, entre el període antic i el modern. A més, la vitalitat i la productivitat funcional del pronom en el valencià del XVII és molt semblant a les dels últims segles del català antic. En canvi, durant la primera meitat del XVIII, el nostre corpus mostra una davallada significativa de la freqüència del pronom. Potser es tracta del moment en què s'inicia el canvi lingüístic, amb la restricció dels usos del pronom adverbial en valencià que portarà a la desaparició, ja en el segle XX, de les funcions diferents del partitiu i dels morfemes inherents.

La comparació de les dades del corpus bàsic, que consta fonamentalment de gèneres que s'acosten a l'oralitat col·loquial, amb les del corpus valencià de control, integrat sobretot per textos juridicoadministratius, permet comprovar que les tendències, encara que diferents, no ho són gaire. De fet, l'ús del pronom *en* és més freqüent en les *Notícies de València i son regne*, de Joaquim Aierdi, que no en els textos juridicoadministratius

⁸ En (28d) potser la presència del quantificador *tots* podria induir la presència de l'adverbial. En aquest cas, es tractaria d'un exemple de subjecte partitiu.

del corpus de control, en què la davallada ja es produeix a la segona meitat del XVII i mostren un enfonsament de la freqüència de l'adverbial a la primera meitat del XVIII similar a la que s'observa en el corpus bàsic. En aquest sentit, les proves de significació estadística apunten cap a un efecte moderat del gènere textual en la diferència de freqüències de l'adverbial entre el corpus bàsic i el corpus de control. D'altra banda, la comparació estadística dels dos corpus durant els períodes del XVIII i el XIX apunten cap a diferències diatòpiques entre el valencià meridional i central, d'una banda, i el septentrional, de l'altra. Aquesta qüestió, però, ha de ser l'objecte d'una recerca futura.

Pel que fa a la comparació entre el corpus valencià bàsic i el corpus diatòpic de control durant el segle XVIII, s'observen diferències estadísticament significatives quan es compara el valencià, el català central i la resta de dialectes. Així, les tendències del valencià i del català central són cap al creixement de la freqüència d'ús de l'adverbial entre la primera meitat i la segona meitat del segle XVIII, mentre que la resta de dialectes presenten tendències decreixents. En realitat, la diferència de comportament acusada la marca en el nostre corpus el català central: caldrà comprovar en un treball futur fins a quin punt la profusió d'ocurrències de l'adverbial no és un tret idiosincràtic del *Calaix de sastre* del Baró de Maldà. Quant al valencià, els tests estadístics mostren diferències significatives amb la resta de dialectes, però amb un efecte també moderat, ja que les diferències de les freqüències són petites.

En relació amb les diferents funcions sintàctiques, les funcions partitives i els morfemes inherents constitueixen els usos majoritaris durant tot el període, com ja ocorria des dels inicis del català antic, en el cas del partitiu, i des de la segona meitat del segle XIII, en el cas dels morfemes inherents.

Quant al complement de règim verbal, segueix la tendència a la baixa que ja s'havia produït al segle XVI: només mostra una freqüència elevada a la segona meitat del XVIII, tant en el corpus bàsic com en el corpus de control. Malgrat aquesta tendència quantitativa a la baixa, qualitativament, els exemples que ofereix el corpus permeten afirmar que la funció manté la seva vitalitat almenys fins a la primera meitat de XIX. Caldrà explorar amb més dades i amb més profunditat què ocorre en aquesta etapa final del període modern.

El complement del nom també ofereix uns resultats quantitius baixos, excepte en el corpus bàsic en la segona meitat del segle XVIII. Tot i que s'identifiquen alguns casos prototípics de complement argumental de noms no predicatius, la majoria d'exemples ocorren en el context de frases verbals més o menys fixades, amb un verb lleuger i un sintagma nominal no referencial. Així, aquests exemples també es podrien interpretar com a complements de règim seleccionats pel conjunt de la locució verbal.

Pel que fa a la resta de funcions, encara que també poc freqüents, estan ben representades fins al segle XVIII i desapareixen en els textos de la primera meitat del XIX que hem analitzat. Destaquen els diversos tipus d'adjunt, sobretot el de verbs d'activitat cognitiva com *saber*, i la funció de complement de l'atribut.

Comptat i debatut, aquest primer tast que hem ofert sobre l'estat d'ús del pronom adverbial *en* en valencià modern ens ha permès comprovar que el XVII no representa cap ruptura sistèmica respecte als segles anteriors. El XVIII planteja algun interrogant, com ara esbrinar les causes de l'enfonsament de les freqüències de *en* en la primera meitat del segle i la recuperació en la segona meitat, si no és que es tracta d'un fet idiosincràtic dels textos seleccionats. Finalment, la primera meitat del XIX sembla el punt d'inflexió a partir del qual els usos de *en* es veuran reduïts en valencià al partitiu i als morfemes inherents durant el XX. Caldrà analitzar un major nombre de dades i una major diversitat tipològica de textos del XVIII i de la primera meitat del XIX per tal d'arribar a conclusions més fermes.

Obres citades

- Acadèmia Valenciana de la Llengua. *Corpus Informatitzat del Valencià (CIVAL)*. <<http://cival.avl.gva.es/cival/buscador.jsp>>
- Aierdi, J. *Dietari. Notícies de València i son regne, de 1661 a 1664 i de 1667 a 1679*. A cura de V. J. Escartí. Barcelona: Barcino, 1999.
- Alcover, A. M. & F. de B. Moll. *Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB)*, 10 volums. Palma de Mallorca: Moll. [<http://dcvb.iecat.net>], 1930-1962.
- Antolí, J. M. “El procés de constitució del Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern (CIGCMod). Objectius, criteris i avaluació.” *Notandum* 48 (2018): 3-20
- Badia i Margarit, A. M. *Los complementos pronominalo-adverbiales derivados de ibi e inde en la Península Ibérica*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Revista de Filología Española, Annex XXXVIII), 1947.
- Badia, T. “Els complements nominals.” En J. Solà, M. R. Lloret, J. Mascaró & M. Pérez Saldanya, coords. *Gramàtica del català contemporani/2*. Barcelona: Edicions 62, 2002. 1591-1640.
- Batlle, M., J. Martí i Castell, J. Moran & J. A. Rabella. *Gramàtica històrica de la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016.
- Casanova, E., ed. *Memòries d'un capellà del segle xviii. Josep Esplugues, rector de Montaverner*. València: Edicions Alfons el Magnànim/Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1989.
- Cohen, J. *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1988.
- Cuenca, M. J. *Sintaxi catalana*. Barcelona: UOC, 2003.
- Escartí, V. J. “Notícia sobre la literatura memorialística al País Valencià, del segle XIV al XIX.” *Manuscripts* 28 (2010): 181-205.
- . *Memòria privada. Literatura memorialística valenciana dels segles XV al XVIII*. València: 3i4, 1998.
- Fresquet Fayos, R. *Vint processos criminals d'Albalat de la Ribera (1611-1666)*. Albalat de la Ribera: Ajuntament d'Albalat de la Ribera, 1997.
- Gandia Silvestre, M. *Les actes capitulars de la Seu de Xàtiva (segle XVIII). Estudi i edició*. Tesi doctoral. Universitat de València, 2015.
- Ginebra, J. & X. Rull. “Una aproximació al règim verbal en català antic: una font per al llenguatge juridicoadministratiu actual?.” En L. Potrony & J. M. Romaní cur. *Indexació, terminologia i llenguatge jurídic*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011. 121-144.
- Lozano, J., ed. *Pere Joan Porcar: Coses evengudes en la ciutat y regne de València. Dietari (1585-1629)*. València: Universitat de València, 2012.
- Martines, J. & M. Pérez Saldanya. “Per a una gramàtica del català antic, objectius, metodologia i uns tast.” En M. Pérez Saldanya & J. Martines eds. *Per a una gramàtica del català antic*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2009. 7-39.
- Miralles i Montserrat, J. *Un llibre de Cort Reial mallorquí del segle xiv (1357-60). Introducció, transcripció i estudi lingüístic*. Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics/Moll, 1984.
- Montoya, B. “Un repte per a la lingüística històrica: copsar la llengua parlada del passat.” *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* 6 (1989): 71-88.
- Ramos, J. R. “Distribució sintàctica de *parer*, *aparer* i *apparer* en català antic (segles XIII-XVII).” *eHumanista/IVITRA* 4 (2013): 349-369.

- Ribera, J. E. “L’ambaixador dels Estats Units a Espanya no solta una en castellà.” *Gènesi i mort de l’adverbial partitiu en.* *Braçal* 50 (2015): 17-30.
- . “Aquells que hic parteixen e en van en altres parts no moren d’aquest mal’. La decadència del clíctic adverbial *hic* durant els segles XV i XVI.” En M. Pérez Saldanya & R. Roca eds. *Del manuscrit a la paraula digital. Estudis de llengua i literatura catalanes/From Manuscript to Digital Word: Studies of Catalan Language and Literature*. Amsterdam: John Benjamins, 2018. 112-133.
- . “Els pronoms de datiu plural en català antic. Evolució diacrònica i estat de la qüestió entre els segles XV i XVI.” *Estudis Romànics* 41 (en premsa a).
- . “La Gramàtica històrica com a exponent de la Història de la llengua. Els valors semàntics del pronom adverbial *en* en català antic.” En premsa b.
- . “Els pronoms personals febles (I), les funcions sintàctiques dels pronoms.” En Josep Martines & Manuel Pérez-Saldanya dir. *Gramàtica del català antic (GCA)*. En preparació.
- Riera, J. *El cavaller i l’alcavota. Un procés medieval*. Barcelona: Club Editor, 1973.
- Rosselló, J. “El SV, I: Verb i arguments verbals.” En J. Solà, M. Rosa Lloret, J. Mascaró & M. Pérez Saldanya, coords. *Gramàtica del català contemporani/2*. Barcelona: Edicions 62, 2002. 1853-1949.
- Sanchis-Guarner, M. *Aproximació a la història de la llengua catalana*. Barcelona: Salvat, 1980
- Sesé, J. *Els pronoms adverbials i neutre en valencià col·loquial actual. Anàlisi de la interferència pronominal en el xat*. Treball Final de Grau en Filologia Catalana. Universitat de València, 2015.
- Todoí, J. “‘El presumpte agressor n’havia denunciat la desaparició’. El pronom *en* i la funció de complement de nom.” En C. Pusch, ed. *La gramàtica pronominal del català: variació-evolució-funció*. Aachen: Shaker Verlag, 2006. 167-203.
- . “Els pronoms.” En J. Solà, M. R. Lloret, J. Mascaró & Manuel Pérez Saldanya coords. *Gramàtica del català contemporani/2*. Barcelona: Edicions 62, 2002. 1337-1433.
- . *Els pronoms personals*. València: Universitat de València, 1998

Referències dels exemples

- Aierdi, *Notícies*: Aierdi, J. *Dietari. Notícies de València i son regne, de 1661 a 1664 i de 1667 a 1679*. A cura de V. J. Escartí. Barcelona: Barcino, 1999.
- Albalat*: Fresquet Fayos, R. *Vint processos criminals d’Albalat de la Ribera (1611-1666)*. Albalat de la Ribera: Ajuntament d’Albalat de la Ribera.
- Alcàsser, *Tírig*: Alcàsser, J. *Llibre de visures de Tírig*. En A. Beltran Zaragoza. *El valencià al segle XVIII. Edició i estudi de textos administratius de les comarques del nord de Castelló*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura, 1998.
- Bertrán, *Culla*: Bertrán, J. “Regoneixença general de la Tinença de Culla (1634).” En Beltran Zaragoza, A. *El valencià al segle XVIII. Edició i estudi de textos administratius de les comarques del nord de Castelló*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura, 1998.
- Besora*: “Establiments i ordinacions del lloc de la Torre d’en Besora.” En A. Beltran Zaragoza. *El valencià al segle XVIII. Edició i estudi de textos administratius de les comarques del nord de Castelló*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura, 1998.

- Domènech, *Cocentaina*: “Carta de poblament de Cocentaina.” En P. Pla Alberola. *Cartas Pueblas del Condado de Cocentaina*. Cocentaina: Ajuntament de Cocentaina, 1986.
- Esplugues, *Memòries*: Casanova, E., ed. *Memòries d'un capellà del segle xviii. Josep Esplugues, rector de Montaverner*. València: Edicions Alfons el Magnànim/Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1989.
- Galiana, *Rondalla*: Pellicer Borràs, J. E. *La “Rondalla de Rondalles” de Lluís Galiana. Estudi lingüístic i edició*. València: Ajuntament d'Ontinyent/Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Universitat de València, 1996.
- Molés, *Molí*: Molés, T. “Molí més alt 1740-1746-1749-1755.” En A. Beltran Zaragoza. *El valencià al segle XVIII. Edició i estudi de textos administratius de les comarques del nord de Castelló*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura, 1998.
- Ordinacions*: Martí i Mestre, J. *Les ordinacions de la costa marítima del Regne de València (1673)*. Estudi i edició. Barcelona: IIFV / PAM., 1991.
- Planells, *Esteve*: V. J. Escartí. *La Vida del pare Pere Esteve, de Leopold Ignasi Planells (1760)*. Dénia, 2006.
- Porcar, *Coses*: Lozano, J., ed. *Pere Joan Porcar: Coses evengudes en la ciutat y regne de València. Dietari (1585-1629)*. València: Universitat de València, 2012.
- Siti: Albalat i son siti*: Hernandis, P. J. *Vila de Albalat de la Ribera de Xúquer notícia general recopilada en lo any 1704*. Albalat: Ajuntament, 2007.
- Valcedo, *Sermons*: Casanova, E. & F. A. Martínez. “La guerra i la paraula. Sobre els sermons patriòtics en valencià durant la guerra de la Independència.” *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* 31 (2001): 213-240.
- Xàtiva*: Gandia Silvestre, M. *Les actes capitulars de la Seu de Xàtiva (segle XVIII)*. Estudi i edició. Tesi doctoral. Universitat de València, 2015.